

církevní učinili, aby obnovili důvěru věřících. Ačkoliv tato politika skončila po šesti měsících, podařilo se ukázat směr k obnově dialogu. Český čtenář ocení, že autorka objevila tuto stránku reformního procesu, kterou dosud nikdo z našich badatelů hlouběji nezpracoval a že ji interpretuje s hlubokým porozuměním.

Je třeba ocenit odvahu redaktorů, že do sborníku zařadili několik studií věnovaných citlivě a stále aktuální problematice Balkánu. Ruský historik A. G. Ananjev analyzoval úlohu islámského faktoru na Balkáně na přelomu 20. a 21. století, srbský jazykovědec V. Dimitrijevič a právník Z. Čvorovič podali rozbor politických, právních a historických aspektů působení srbské pravoslavné církve a zhodnotili její roli v jugoslávské krizi. Nejbliže se ožehavé současnosti dotýká stať ruské politoložky Olgy Četverikovové „Katolická církev v předvečer hluboké přestavby – Jak byl ‚odstoupen‘ Benedikt XVI.“.

Přílohu sborníku tvoří dva dokumenty. První dosvědčuje útisk ruské pravoslavné církve na jižním Urale v období chruščovského pronásledování (výňatky z deníku pravoslavného kněze V. I. Rožkova). Druhý dokumentuje, jak bez respektu k náboženství a k věřícím fungoval mechanismus kontroly a řízení pravoslavné církve v zahraničí (Zápisky z jednání rumunského ministra kultu Petre Konstantinescu – Jaša se sovětskými představiteli v Moskvě koncem roku 1955).

Práce publikované ve sborníku významně prohlubují naše poznání o součinnosti státních orgánů a církve v kritických momentech národních dějin. Ukazují, že v minulosti docházelo v této sféře k velice rozdílným jevům – od konfliktu církve s režimem až k úplnému přizpůsobení,

k faktickému splnutí. Je třeba vysoce ocenit vědeckou solidnost a také odvahu autorů i pořadatelů sborníku. Lze předpokládat, že dílo vycházející z dosud neznámých a nevyužitých pramenů bude významným přínosem pro práci společenskovědních badatelů i za hranicemi Ruska.

Květa Jechová

Václav Kaška: *Neukáznění a neangažovaní. Disciplinace členů Komunistické strany Československa v letech 1948–1952.*

Ústav pro studium totalitních režimů + Conditio humana, Praha – Brno 2014, 291 s.

Po krátkém období snahy o zapomnění, případně zcela jednostranných pohledů se v posledních letech dostává čtyřicetiletému období vlády komunistického režimu v Československu stále větší pozornosti historiků i laické veřejnosti, leckdy ve spojení se znechucením nad aktuálním stavem společnosti a určitou romantizujícími nostalgii, jindy zase s neomarxistickými a dalšími trendy čerpanými ze západního světa. Vedou-li tyto (a další) motivace k odpovědnému historickému studiu, ke snaze o hlubší porozumění minulosti a jejím aktérům, či k odmítání aprioristických černobílých hodnotících soudů, je to důvod k radosti, i když žádné jednoznačné a konečné „vyrovnání s minulostí“ (doufejme) nemohou přinést. Stejně jako komunistická minulost nebyla černobílou a monolitní, nemělo by takové být ani její hodnocení. V množství nové literatury o dějinách československého komunismu v epoše, kdy přinejménším

formálně představoval „vůdčí sílu ve společnosti“, by neměla uniknout pozornosti knižně publikovaná disertace brněnského historika Václava Kašky, přestože vykazuje řadu zjevných nedostatků.

Jako každý začínající badatel si autor zprvu stanovil zcela nereálné cíle (vytvoření novějšího pendantu k dosud nepřekonaným, třebaže nikoli bezproblémovým Rupnikovým dějinám KSČ do roku 1948), z nichž později slevoval věcně, tematicky, časově i regionálně a také – což považují za jediný nedostatek v tomto výčtu – pramennou orientací výlučně na stranické archivy. Ač vybaven solidní znalostí zahraniční literatury a sociálněvědních přístupů, omezil se mnohdy na pouhé převyprávění a/nebo sumarizaci velkého množství prostudovaných pramenů, čtenářsky leckdy úmorné, aniž by se z nich pokusil vytěžit určité obecnější soudy nebo hlubší analýzy. Logickým důsledkem je, že kniha vlastně postrádá závěr a je ukončena pouhým „shrnutím“ jednotlivých pasáží (někdy dokonce doslovným), vedoucím k dosti banálnímu zjištění, že „stranici nebyli pouze pasivními objekty a nejednali přesně podle vnitrostranických norem a příkazů. Postupovali v rámci lokálně možného, různě manévrovali a příkazy shora si přizpůsobovali, zčásti se jim vyhýbali, zčásti disponovali vlastní vůlí“ (s. 267).

Po snad až příliš obsáhlých prolegomenálních pasážích je kniha dále členěna na pět meritorních kapitol: první z nich je věnována normativním textům a jazyku disciplinace běžných straníků i komunistických funkcionářů, druhá orgánům a mechanismům jejího provádění, třetí (6) konkrétním typům porušování vnitrostranických norem a čtvrtá příslušným stranickým soudům a trestům. Pátá kapitola pak

tvoří jakási „regionální *miscelanea*“, popis fungování a vztahů jednotlivých stranických orgánů nebo i konkrétních osob v komunistické hierarchii jižní Moravy. Stejně jako v předchozích případech však platí, že lokální a regionální materiál slouží při vědomí svých specifík k porozumění záležitostem celostátního charakteru a/nebo dopadu. Ilustrativní je v tomto směru v jedné z předchozích kapitol obšírněji popisovaný „případ Šling“, u něhož stojí za zmínku, že autor přesvědčivě ukázal, že k zatčení a popravě tohoto čelného funkcionáře nevedly pouze vnější důvody (Moskvou vyžadovaná čistka, Šlingův původ a válečné angažmá ve Velké Británii apod.), ale rovněž jeho konkrétní jednání na regionální úrovni, respektive déletrvající nespokojenost a kritika ze strany významných závodních a okresních organizací KSČ (s. 166). Neméně přínosná je na mnoha místech knihy nikoli jen deklarovaná, ale prakticky provedená „řečová“ orientace na jazyk, narativní struktury a rituály (vnitrostranické) komunikace.

V kapitole o organizaci a formách stranické disciplinace zaujme kupříkladu teze o zvýšení významu kádrování v souvislosti s dysfunkčností systému desítkářů a instruktorů, importovaného ze Sovětského svazu (s. 85), v diskusích o porušování vnitrostranických norem a snahách o nápravu se zase trvale uplatňoval (pochybný) argument o větší problematičnosti pouňorových a nedělnických členů strany (s. 118). Kaška toto porušování zkoumal na šesti vybraných případech (absence na schůzích, neplacení stranických příspěvků, ztráty průkazů a nenošení odznaků, osobní spory, nezákonné obohacování a tzv. diktátorské praktiky (šlingovština) a následně věnoval pozornost také příslušným disciplinárním

trestům nebo jejich absenci. Ukázal přitom nejen to, jak daleko měla realita poúnorové, dvouapůlmilionové komunistické strany k deklarovaným normám, ale především význam osobních a skupinových charakteristik a vzájemných vazeb, stejně jako systémové nedostatky raně komunistického režimu. Zároveň si uvědomil, že „neukáznění a neangažovaní“ členové a pracovníci komunistické strany tvořili jen část a „neproblematictí, přizpůsobiví a loajální členové a funkcionáři, jejichž činnost nemusí být v dochovaných pramenech tolik patrná, měli [samozřejmě] uvnitř strany své pevné místo“ (s. 268).

Přes tuto deklaraci je zjevné, že tematická a pramenná orientace na porušování stranických norem s sebou nese optické zkreslení stejného druhu jako studium jakékoli trestněprávní agendy nebo inkvizičních protokolů. Je škoda, že se autor nepokusil alespoň o hrubou kvantifikaci odchylek od deklarovaného řádu nebo o jiný typ plastičtějšího uchopení fungování poúnorové komunistické strany. Rovněž tvrzení, že „v životě členů KSČ ... není dost dobře možné ani dobré oddělovat tzv. stranický život od mimostranického dění“ (s. 207), zůstalo namnoze v manifestní rovině, z důvodu již zmiňovaného omezení výlučně na stranické archivy. Řada v knize prezentovaných příběhů proto zůstává neukončena, nejsou zjevné ani další motivace a loajality aktérů, ačkoli o jejich existenci

nemůžeme pochybovat. Vzhledem k regionálnímu zaměření výzkumu na jižní Moravu překvapuje především nezáměr o problematiku religiozity, ačkoli byla evidentně významná (včetně konfliktů mezi stranicou a církevní loajalitou, o nichž psal kupř. Ondřej Matějka), zatímco jiná specifika nejen tohoto regionu v analýzách zohledněna byla (novoosídlenectví, zvláštní postavení Brna). Z hlediska antropologizující historie je škoda, že výklad zůstal „na povrchu“. Autor na základě pramenů úřední povahy objektivisticky popisuje sociální jednání a jeho důsledky, jednotliví aktéři však tvoří „černé skříňky“, do jejichž nitra a motivací čtenářům nenechá nahlédnout. I kdyby přitom opravdu neexistovaly žádné vzpomínky a egodokumenty a nebyl by možný ani orálněhistorický výzkum, jemuž se Kaška vyhýbá až překvapivě, v rovině konstrukce by to jistě bylo možné a po mém soudu nejlepší žádoucí.

Knihou *Neukáznění a neangažovaní* nepřesahuje své téma, časový a místní horizont a i v jejich rámci vykazuje řadu nedostatků. Jde však o poctivě provedenou práci, která má nepopíratelnou hodnotu a svou drobnohlednou kresbou lokálního fungování komunistické strany na jižní Moravě v prvních pěti letech komunistické vlády přispívá poznání víc než mnohé usměchané syntézy.

Zdeněk R. Nešpor